

DOI: 10.31648/kpp.11171

Natalia Kozłowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0009-0009-0021-1178

natalia.kozłowska.5@student.uwm.edu.pl

Proces resocjalizacji nieletnich i młodocianych przestępców a dążenie do zmiany w ich modelu komunikacji

Wstęp

Komunikacja, rozumiana jako porozumiewanie się z drugą osobą¹, a także przekazywanie myśli i wiadomości², jest niezmiernie ważną umiejętnością w życiu codziennym. Umożliwia człowiekowi funkcjonowanie w różnych grupach społecznych. W świecie nie ma jedyne, odpowiednie do każdej sytuacji modelu komunikacji. Są środowiska, które pod tym względem rządzą się swoimi prawami. Nieprawidłowościom w tworzeniu poprawnych stosunków międzyludzkich niewątpliwie sprzyja izolacja penitencjarna. Waldemar Woźniak rozpatruje komunikację w dwóch kategoriach. „Komunikacja społeczna może być rozpatrywana w wielu szczegółowych aspektach, np. w ujęciu psychologicznym, można dokonać analizy następującego zagadnienia – osobowość zaburzona, nieprawidłowa (np. narcystyczna) a komunikacja interpersonalna. Wyróżnić można komunikację niezaburzoną, a więc służącą rozwojowi tak jednostki, jak i całych grup społecznych i społeczeństw. Będąc uczestnikiem życia społecznego, nietrudno jest zwrócić uwagę na takie środowiska, które ze względu na swą specyfikę, mogą sprzyjać kształtowaniu i uruchamianiu się komunikacji zaburzonej, a za takie środowisko uznać należy izolację więzienną, wraz z osobami skazanymi czy również z aresztowanymi”³.

¹ Hasło: *komunikacja*, [w:] M. Bańko (red.), *Inny słownik języka polskiego*, Warszawa 2000.

² Hasło: *komunikacja*, [w:] S. Dubisz (red.), *Wielki słownik języka polskiego*, Warszawa 2018.

³ W. Woźniak, *Czynniki sprawcze zaburzonej komunikacji wśród więźniów*, „Fides et Ratio” 2019, t. 38, nr 2, s. 395–396.

Z zacytowanego fragmentu wynika, że możemy wyróżnić komunikację zaburzoną oraz niezaburzoną. Autor ten zwraca uwagę, że na nieprawidłowości w porozumiewaniu się wpływa przynależność do określonych grupy społecznych. Na tej podstawie można wnioskować, że trudności komunikacyjne mogą wynikać z powodu dorastania w rodzinie dysfunkcyjnej albo występują np. w wyniku przebywania w środowisku przestępczym. Proces resocjalizacji ma na celu przygotować osadzonego do życia na wolności, w tym także kształcić w zakresie poprawnej komunikacji interpersonalnej. Resocjalizacja zatem to nie tylko pomoc w budowaniu nowych podstaw funkcjonowania poza więzieniem, zakończenie działań związanych z przestępczością, lecz także ukazanie poprawnego modelu komunikacji i współdziałania w społeczeństwie.

Człowiek nie rodzi się z wiedzą na temat tego, jak powinno się przekazywać, odbierać i właściwie interpretować informacje, które kierują do niego inni ludzie. Jest to umiejętność nabyta, która na przestrzeni rozwoju jednostki może ulegać zmianie. Prezentowany artykuł ma na celu ukazanie rangi komunikacji w kształtowaniu osobowości młodego człowieka, zarysowanie sposobu porozumiewania się osadzonych oraz przeanalizowanie wpływu resocjalizacji na możliwe zmiany w komunikacji młodocianych przestępców.

Nieletni i młodociani przestępcy w Polsce

W literaturze prawniczej oraz w systemie resocjalizacji funkcjonują różne terminy odnoszące się do osób niepełnoletnich, które popełniły czyny zabronione. Celem zachowania precyzji warto wyróżnić dwa podstawowe pojęcia: „nieletni” i „młodociany”. Nieletni to osoba, która nie ukończyła 17 roku życia, zgodnie z definicją przyjętą w Kodeksie cywilnym. W kontekście postępowania wobec nieletnich sprawców czynów karalnych – na gruncie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich – zwykle chodzi o osoby poniżej 17 roku życia. Z kolei młodociany to pojęcie używane w Kodeksie karnym i odnosi się do sprawcy, który w chwili popełnienia przestępstwa nie ukończył 21 lat, a w chwili orzekania nie przekroczył 24 roku życia⁴. Uwzględnienie obu kategorii w niniejszym opracowaniu pozwala objąć analizą różne grupy wiekowe młodych sprawców przestępstw oraz zróżnicowane podejścia do ich resocjalizacji i modelu komunikacji.

Przestępczość zawsze stanowi poważny problem dla społeczeństwa. Niestety, badania wskazują, że w Polsce coraz więcej osób dopuszcza się czynów zabronionych, o czym można przeczytać pracy Kingi Kędziołki *Determinanty przestępczości w Polsce. Analiza zależności z wykorzystaniem drzew regresyjnych*⁵, a tendencję rosnącą zauważono wśród nastolatków. Jeśli oskarżony jest niepełnoletni, ale ukończył 17 lat, jest sądzony za swoje przewinienia jak dorosły i odpowiada za to przed sądem. W świetle prawa jest młodocianym przestępcą, popełniającym czyny zabronione. Młodocianym przestępcą

⁴Art. 115 § 10 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 383).

⁵K. Kędziołka, *Determinanty przestępczości w Polsce. Analiza zależności z wykorzystaniem drzew regresyjnych*, „Ekonomia. Rynek – Gospodarka – Społeczeństwo” 2016, nr 45, s. 53–81.

określa się osobę, która w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończyła 21 lat oraz w czasie orzekania w pierwszej instancji nie przekroczyła 24 lat⁶.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich przedstawia odpowiedni sposób postępowania oraz organizacje, które odgrywają kluczową rolę w procesie resocjalizacji. Ten dokument stanowi podstawę klasyfikacji czynów nieletnich, ale także środków, które należy podjąć w przypadku nieletniego, który dopuszcza się łamania prawa. Wszystkie działania podejmowane wobec takiej osoby mają służyć umożliwieniu jej poprawnego funkcjonowania w społeczeństwie⁷.

Na wzrost agresji i przemocy wśród młodych ludzi składa się wiele przyczyn. Młodzież wchodzi w konflikt z prawem najczęściej z powodu społecznego nieprzystosowania, wywołanego nieprawidłowym procesem socjalizacji, patologicznymi zmianami psychofizycznymi czy antagonistyczno-destrukcyjną socjalizacją⁸. Dziecko przebywające w środowisku przestępczym, zmarginalizowanym, patologicznym będzie bardziej podatne na negatywny wpływ otoczenia niż dzieci, u których proces socjalizacji przebiega w prawidłowo ukształtowanym środowisku.

Z powodu wymienionych trudności młodych ludzi, związanych z funkcjonowaniem w społeczeństwie, mogą wynikać nieprawidłowości w komunikacji z innymi ludźmi. Człowiek wychowywany w patologicznym środowisku nie ma odpowiednich wzorców komunikacyjnych. Jego słownictwo jest ubogie, w konsekwencji czego trudno mu komunikować się nie tylko z ludźmi dorosłymi, ale także swoimi rówieśnikami. Widoczne są pewne bariery w komunikacji interpersonalnej. Bardzo często z powodu warunków, w jakich dorastają młodociani przestępcy, mogą wynikać także problemy z ich poczuciem własnej wartości.

Thomas Gordon wyodrębnia 12 kategorii barier komunikacyjnych. Zachowania, które kwalifikuje do nich, nazywa barykadami. Blokują one dalsze próby dziecka, które stara się podtrzymać komunikację. Wywierają one negatywny wpływ na młodego człowieka, ponieważ pozbawiają go poczucia własnej wartości, oddziałując na jego stosunki z innymi ludźmi⁹. Wyróżnione przez Gordona bariery komunikacyjne to:

- 1) rozkazy, nakazy, polecenia;
- 2) ostrzeżenia, upomnienia, groźby;
- 3) moralizowanie, wygłaszanie kazań, przekonywanie;
- 4) dawanie rad, dyktowanie rozwiązań, udzielanie propozycji;
- 5) robienie wyrzutów, pouczanie, logiczna argumentacja;
- 6) ocena, krytyka, oskarżenia;
- 7) chwalenie, aprobowanie;

⁶ E.M. Guzik-Makaruk, E. Wojewoda, *Dziecko, nieletni, małoletni, młodociany, pełnoletni – podstawowe zagadnienia terminologiczne na tle systemu prawa*, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/13638/1/E_M_Guzik_Makaruk_E_Wojewoda_Dziecko_nieletni_maloletni.pdf (data dostępu: 25.03.2024).

⁷ Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2024 r., poz. 978).

⁸ A. Makowski, *Niedostosowanie społeczne młodzieży i jej resocjalizacja*, Warszawa 1994, s. 153.

⁹ B. Kosek-Nita, D. Raś (red.), *Kontakty z ludźmi „Innymi” jako problem wychowania, opieki i resocjalizacji*, Katowice 2000, s. 32.

- 8) obrażanie, ośmieszanie, zawstydzenie;
- 9) interpretowanie, analizowanie, diagnozowanie;
- 10) badanie, przesłuchiwanie, wypytywanie;
- 11) uspokajanie, pocieszanie, współczucie;
- 12) odwracanie uwagi, kpina, wycofywanie się, bagatelizowanie problemu dziecka¹⁰.

Wymienione bariery mogą występować w komunikacji stosowanej w rodzinach prawidłowo funkcjonujących, zaś w rodzinach, które są dysfunkcyjne, mogą one dodatkowo prowadzić do problemu przestępczości u nieletnich. Nasuwa się także wniosek, że trudności w komunikacji mogą powodować nie tylko kłopoty w utrzymywaniu pozytywnych relacji z innymi ludźmi, ale powodują także zmiany w osobowości młodego człowieka. Wspomniane bariery komunikacyjne przyczyniają się do tego, że nastolatki mają poczucie wykluczenia, ponieważ trudno im nawiązywać kontakty nawet w rodzinie, a w dążeniu do uzyskania akceptacji w grupie koleżeńskej wybierają drogę przestępczą.

Przynależność do podkultur więziennych, ich sposób komunikacji czy hierarchia mogą wydawać się tajemnicze i intrygujące dla młodego człowieka. Może mu się wydawać, że przez swoją działalność uzyska uznanie wśród kryminalistów i innych przedstawicieli marginesu społecznego. Należy pamiętać, że człowiek w wieku nastoletnim wciąż jest w trakcie poszukiwania swojego prawdziwego „ja”. Nie wie jeszcze, co chciałby robić w życiu i jakie cele sobie postawić. Bardzo często kieruje się impulsem, a jego decyzje bywają nieprzemyślane.

Model komunikacji młodocianych przestępców w trakcie odbywania kary

Formalna organizacja więźniów opiera się na wyroku sądu, który, wymierzając karę, decyduje o dalszym losie człowieka i jego ewentualnej późniejszej identyfikacji. Oprócz tego istnieje nurt nieformalny, podziemny, w którym podział na konkretne podgrupy dokonuje się między skazanymi. Wymienia się klasyfikację więźniów na grupy wyróżniane między innymi na podstawie przyjętego przez ich członków sposobów komunikacji¹¹. Sławomir Przybyliński uważa, że podkultura więzienna jest systemem, na który składają się konkretne elementy: specyficzna hierarchia wartości i związany z nią system norm postępowania; swoisty styl bycia i zwyczaje; hierarchia społeczna; osobliwe wytwory podkulturowe (m.in. gwara, tatuaże, poezja, piosenki)¹².

Na podstawie powyższego wyliczenia można wnioskować, że sposób komunikacji oraz posługiwanie się językiem wśród więźniów jest bardzo rozbudowany. Większość z nich charakteryzuje nie tylko porozumiewanie się specyficznym słownictwem, ale także symboliczne tatuaże czy poezja. Na tej podstawie można wyróżnić elementy

¹⁰T. Gordon, *Wychowanie bez porażek w szkole*, tłum. D. Szafrńska-Poniewierska, Warszawa 1998, s. 93–101.

¹¹C. Matusewicz, *Psychologia*, Warszawa 1975, s. 149.

¹²S. Przybyliński, *Podkultura więzienna – wielowymiarowość rzeczywistości penitencjarnej*, Kraków 2006, s. 20.

komunikacji werbalnej i niewerbalnej (tatuaż może być znakiem, który przekazuje pewną informację). W podstawowym zakresie grypsera opiera się na ogólnonarodowym języku potocznym. W związku z tym w jej obrębie znajduje się leksyka potoczna, którą gramatyka opisuje jako części mowy: przysłówki, spójniki, partykuły, przymyki, a także podstawowe dla konstruowania informacji rzeczowniki, przymiotniki i czasowniki. Gwara posiada jednak wiele swoistych leksemów, zrozumiałych tylko dla jej użytkowników, co powoduje, że stanowi odrębną odmianę języka¹³. Maciej Szaszkiewicz wymienia trzy określone funkcje grypsery:

- funkcja szkoleniowa – oznacza, że osadzeni, spędzając ze sobą czas w więzieniu, wymieniają się doświadczeniami, nabierając w konsekwencji nowych umiejętności przestępczych. Słuchanie opowieści starszych więźniów (często mocno koloryzowanych) sprawia, że młodzi więźniowie również chcą prowadzić życie pełne przygód. Gwara więzienna ma więc znaczenie transmisyjne, tzn. staje się nośnikiem norm, wartości, celów i zasad funkcjonowania podkultury więziennej;
- funkcja różnicująco-integrującą – posługiwanie się językiem, który jest trudno zrozumiały dla osób postronnych, z jednej strony integruje członków grupy między sobą, z drugiej zaś czyni grupę odrębną od pozostałych osób, które nie używają grypsery. Stąd wynika silna potrzeba stosowania metod rozróżniania, kto jest kim w sensie przynależności grupowej, a także w sensie zajmowanej pozycji w hierarchii osób osadzonych;
- funkcja konspiracyjna – grypsera uważana jest za język tajny. Powstała po to, aby posługujący się nią reprezentanci podkultury więziennej mogli porozumiewać się między sobą i jednocześnie nie byli rozumiani przez osoby postronne¹⁴.

Znajomość gwary więziennej, a także rozmowy z doświadczonymi więźniami są cenne dla młodocianych przestępców. Dzięki odpowiedniemu dopasowaniu się do stylu komunikacji innych osadzonych młodociani przestępcy mogą poszerzyć swoją wiedzę na temat funkcjonowania w tym środowisku. Poznanie tajników grypsery pomaga im także w awansie w hierarchii więźniów i poprawia ich sytuację.

Gwara więzienna wywodzi się ze środowiska warszawskiego, a jako miejsce jej powstania wskazywany jest już nieistniejący Zakład Karny na Gęsiówce w Warszawie. Dopiero później grypsera rozpowszechniła się na terenie całego kraju, szczególnie w dużych zakładach karnych dla młodocianych¹⁵. Posługiwanie się „tajemniczym szyfrem” cieszy się powodzeniem wśród młodych więźniów, biorący udział także w rozwoju tej komunikacji. Coraz młodszy przestępcy trafiają do zakładów karnych z wolności, co skutkuje przenoszeniem niektórych słów z mowy potocznej do więziennego języka. Zazwyczaj dzieje się także odwrotnie. Słowa, którymi posługują się więźniowie, bardzo często stają się częścią mowy potocznej i bardzo często można usłyszeć je zazwyczaj

¹³R. Rodasik, E. Ćwiertnia, J. Zatkan, *Język podkultury więziennej – gwara, język migowy, tatuaż*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2013, s. 121.

¹⁴M. Szaszkiewicz, *Tajemnice grypserski*, Kraków 1997, s. 19–35.

¹⁵K. Stępiak, *Słownik gwar środowisk dewiacyjnych*, Warszawa 1986, s. 36.

z ust młodych ludzi, którzy nie znają etymologii danego wyrazu. Przykładem tego może być słowo „git”, które dość często jest używane przez młodzież. Użytkownicy języka rzadko zdają sobie sprawę z pochodzenia słów, którymi się posługują.

Kolejnym elementem, który świadczy o niepoprawnym modelu komunikacji wśród młodocianych przestępców, jest tzw. język migowy. Jest on różnie charakteryzowany przez poszczególnych badaczy tego sposobu komunikacji w środowisku przestępczym. Zbigniew Sokalski uważa, że „język migowy stanowi jeden ze sposobów porozumiewania się skazanych, aresztowanych i wychowanków zakładów poprawczych między sobą i między osobami przebywającymi na wolności. Jak dotąd nie został on wystarczająco zbadany naukowo i wymaga studiów nad tą formą kodowania języka przestępców”¹⁶.

W przytoczonym fragmencie sformułowano stwierdzenie, że nieznane są jeszcze komunikaty, które za pomocą gestów są w stanie przekazać sobie więźniowie. Jednak badacz dostrzega taki sposób komunikacji nie tylko wśród skazanych, ale także wśród wychowanków zakładów poprawczych. Dokładniejsze obserwacje opisuje z kolei M. Szaszkiewicz i wskazuje na sposób porozumiewania się za pomocą tzw. miganki. Jest to środek niewerbalnej komunikacji, w którym znaki pokazuje się palcami obu rąk albo tylko jedną ręką lub częścią twarzy. Stosuje się ją w sytuacjach, w których rozmówcy widzą się, ale się nie słyszą lub kiedy nie chcą być słyszani i rozumiani przez osoby postronne. Prezentowanie liter jedną ręką oraz częścią twarzy zachodzi wtedy, gdy jedna ręka nie jest wolna. W takim wypadku policzek może zastąpić kreskę w literze, a nadęty policzek to brzuszek litery lub kółko. Kod ten umożliwia szybkie przekazanie określonego komunikatu¹⁷.

Próbę rozpracowania kodów więźniów w połowie lat 60. podjął Jacek Morawski. Odkrył znaczenie konkretnych gestów oraz mimiki, czyli znaków, których używają przestępcy na wolności. Gesty te najczęściej służą porozumiewaniu się w trakcie popełniania czynu zabronionego, ostrzegania się przed grożącym niebezpieczeństwem. Używanym w takiej sytuacji znakiem rozpoznawczym jest tzw. ślip, czyli lekkie zamknięcie lewego oka oraz spojrzenie prawym na czubek nosa i znak, który polega na zgięciu palca wskazującego u prawej ręki i oparciu go na kciuku¹⁸.

Wśród znaków ostrzegających wymienić należy m.in. wielokrotne powtórzenie lub pokazanie palcem (zwykle kciukiem) na wysokości pasa czy połamanie zapałki w palcach. Kolejnym rodzajem kodów prezentowanych przez autora książki są znaki używane przez więźniów pozbawionych wolności¹⁹. Są to: alfabet na dwie ręce (tzw. łapki); pokazywanie liter palcami w powietrzu; rodzaj porozumiewania polegający na posługiwaniu się kratą w oknie, w którym poszczególne kwadraty to litery; alfabet Morse’a (tak przy pomocy kciuka, jak również poprzez stukanie w ścianę lub kaloryfer); przekazywanie informacji przy wykorzystaniu światła (poprzez odbicie lustrem)²⁰.

¹⁶ Z. Sokalski, *Język migowy środowisk przestępczych*, s. 1–15, <http://www.zielona-gora.po.gov.pl/index.php?id=26> (data dostępu: 25.03.2024).

¹⁷ M. Szaszkiewicz, op. cit., s. 45.

¹⁸ J. Morawski, *Gestowe i mimiczne kody przestępców*, „Problemy Kryminalistyki” 1965, nr 58, s. 12.

¹⁹ R. Rodasik, E. Cwiertnia, J. Zatkan, op. cit., s. 128.

²⁰ Ibidem.

Komunikacja młodocianych przestępców po odbyciu kary oraz możliwe zmiany w procesie resocjalizacji

Proces resocjalizacji jest niezmiernie ważny w momencie, gdy osadzony ma znów zacząć życie na wolności. Komunikacja jest jego niezbędnym czynnikiem. Można ją traktować jako kluczowe narzędzie oddziaływania wychowawczego, mogące z jednostki nieprzystosowanej do życia społecznego uczynić samodzielną i uspołecznioną²¹. Jan Kania uważa, że komunikacja powinna odgrywać istotną rolę w procesie edukacji i resocjalizacji. „Dla pedagogiki resocjalizacyjnej, jako dyscypliny teoretycznej i praktycznej zajmującej się wychowaniem osób z zaburzeniami w procesie socjalizacji, komunikacja społeczna jest szczególnie ważna i powinna być traktowana w ujęciu szerokim. Oznacza to, iż jest jednym z kluczowych narzędzi wszystkich zabiegów pedagogicznych o charakterze resocjalizacyjnym, które mają doprowadzić do stanu poprawnego przystosowania społecznego jednostki. W takim podejściu niezbędne jest wprowadzenie do kompetencji personelu resocjalizacyjnego szeroko pojmowanego komunikowania społecznego”²².

Można zatem stwierdzić, że przestępca nieustannie podlega różnym procesom, które mają ułatwić mu funkcjonowanie w grupie środowiskowej. Gdy trafia do zakładu karnego, uczy się na nowo komunikacji charakterystycznej dla miejsca, w którym się znalazł, szuka wspólnego języka z innymi osadzonymi. Uczy się nowych słów, ich znaczeń, ponieważ na wolności ludzie porozumiewają się zdecydowanie innym językiem. Osadzeni przyswajają sobie także zasady funkcjonowania społeczności więziennej. Proces ten nazywany jest prizonizacją²³. Gdy wyrok przestępcy dobiega końca, poddawany jest on kolejnemu procesowi. Właściwie w trakcie odbywania kary powinien być poddawany procesowi resocjalizacji, czyli przystosowaniu go do ponownego życia na wolności, co ma kluczowe znaczenie, jeśli chodzi o funkcjonowanie więźnia po wyjściu na wolność. Jest to proces bardzo trudny i nie zawsze kończący się powodzeniem. Łatwiej jest ponownie przystosować młodocianego przestępcę, ponieważ nawyki i słownictwo, którego się nauczył podczas odsiadki, mogło jeszcze nie utrwalić się na stałe. Wynika to także z faktu, że reakcje młodych ludzi są bardziej impulsywne i nieprzemyślane, w przeciwieństwie do osób dorosłych. Młodzież jest bardziej naturalna w swoich odruchach. Zmiany w postawach osób dorosłych mogą być niestety pozorne, ponieważ nie wynikają z rzeczywistej chęci poprawy, a z przystosowania się do warunków panujących w więzieniu²⁴.

Proces resocjalizacji trochę inaczej wygląda w ośrodkach wychowawczych niż w więzieniach. Tam zauważono, że swoboda pomaga w szerszym otwieraniu młodzieży ku wolności. Trzeba jednak nieustannie o nią zabiegać i tworzyć system alternatywnych

²¹ M. Kalinowski, *Struktura procesu resocjalizacji*, [w:] B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, Warszawa 2008, s. 235.

²² K. Kania, *Komunikacja społeczna w resocjalizacji*, „Edukacja Humanistyczna” 2012, nr 1, s. 35.

²³ S. Małek, *Prizonizacja w grupie mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2009, nr 64–65, s. 135.

²⁴ M. Ciosek, *Realny i idealny obraz samego siebie funkcjonariuszy Służby Więziennej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1993, nr 4–5, s. 162.

propozycji rozwijania ich dobrych stron²⁵. Jednym z filarów tworzenia koncepcji pracy młodzieżowych ośrodków wychowawczych jest określenie modelu absolwenta, określenie cech, które powinien posiadać po opuszczeniu instytucji resocjalizującej. Jako przykład można podać koncepcje pracy Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Kaletach, gdzie określono, że wychowanek:

- dba o wspólne dobro rodziny, społeczności lokalnej i państwa, ma świadomość pełnienia ról społecznych;
- jest odpowiedzialny za siebie i innych;
- jest tolerancyjny w akceptowaniu drugiego człowieka, jego religii, światopoglądu, orientacji politycznej;
- przestrzega powszechnie obowiązujących zasad i norm etycznych;
- jest świadomy i ponosi odpowiedzialność za dokonywane wybory, potrafi samodzielnie radzić sobie w życiu;
- posiada świadomość praw własnych i praw innych;
- cechuje się dbałością o kulturę osobistą;
- podejmuje dalsze kształcenie zgodnie ze swoimi możliwościami i zainteresowaniami;
- dba o kulturę języka ojczystego;
- skutecznie porozumiewa się w różnych sytuacjach życiowych, potrafi panować nad emocjami, konstruktywnie wyrażać złość i gniew;
- umiejętnie i w sposób celowy korzysta z różnych źródeł wiedzy;
- dba o swoje zdrowie psychiczne i rozwój fizyczny, unika szkodliwych nałogów;
- potrafi rozsądnie i konstruktywnie spędzać czas wolny;
- posiada praktyczne umiejętności umożliwiające aktywne współuczestniczenie w życiu społecznym;
- swoją postawą generuje pozytywne zmiany w wizerunku osób niedostosowanych w społeczeństwie, jest odpowiedzialny za kreowanie własnego rozwoju i świadomy wpływu na własne życie²⁶.

Ze wskazanych punktów można odczytać, że jednym z celów resocjalizacji młodzieży w ośrodkach jest zadbanie o ich sposób wypowiedzi i kulturę języka ojczystego. Mimo pewnych braków lub dysfunkcji możliwe jest zachęcenie ich do dokonania zmian w swoim życiu. Należy brać pod uwagę, że skuteczność resocjalizacji i dążenia do poprawy komunikacji w społeczeństwie nie są zależne jedynie od przyjętego systemu, ale także od podopiecznego i jego chęci do zmian i pracy nad sobą.

²⁵M. Dobijański, A. Kamiński, *Niedostosowanie społeczne nieletnich. Profilaktyka i resocjalizacja*, Siedlce 2020, s. 88.

²⁶Ibidem, s. 93–94.

Podsumowanie

Obecnie brakuje informacji i badań na temat zmian w komunikacji młodocianych przestępców podczas pobytu w ośrodkach i po ich opuszczeniu. Najprawdopodobniej wynika to z braku możliwości stworzenia konkretnej klasyfikacji, ponieważ zmiany w dużej mierze zależą od zaangażowania skazanego. Założenia resocjalizacji w więzieniach i w ośrodkach wychowawczych są podobne. Głównym zadaniem jest stworzenie warunków, dzięki którym przestępcy nabiorą nowych sprawności językowych, co pomoże im w funkcjonowaniu na wolności. Należy przyjąć, że język, jakim się ludzie posługują, ma wpływ na proces resocjalizacji i służy niedopuszczeniu do ponownego łamania prawa oraz ogólnej poprawie modelu komunikacji, w jaką wchodzi. Są to bardzo trudne zadania, ponieważ slang daje poczucie przynależności do grupy i pozycjonuje jednostki w społeczności przestępców. Ogólne wiadomo, że bardzo trudno jest zmienić ludzkie przyzwyczajenia, także te językowe. Wiele zależy także od tego, z kim młodociany miał kontakt podczas odsiadki. Bardziej doświadczeni więźniowie oraz nieformalne struktury więzienia z założenia mają znaczny wpływ na zmiany w słownictwie osadzonego. To także utrudnia ponowną adaptację w społeczeństwie, ponieważ nieumiejętne posługiwanie się językiem ogólnym, może zdradzać przeszłość takiej osoby. Warto pamiętać, że kara pozbawienia wolności i przebywanie w izolacji więziennej przez okres dłuższy niż trzy lata powoduje nieodwracalne zmiany w psychice ludzkiej²⁷. Można stwierdzić, że ponowne „wychowywanie” człowieka jest trochę jak tworzenie go od nowa, ponieważ świat nieustannie się zmienia. Rzeczywistość, którą pamięta z czasów, gdy był jeszcze na wolności ulega zmianie, a pobyt w więzieniu zmienia sposób jego myślenia.

Proces resocjalizacji i zmiana komunikacji mogą także być utrudnione przez sposób wychowywania młodzieży. Jeśli człowiek od dzieciństwa miał do czynienia z różnymi sytuacjami patologicznymi i językiem im towarzyszącym, to trudniej będzie mu nauczyć się poprawnego posługiwania się językiem ogólnym, powszechnie zrozumiałym i akceptowanym. Warto także przypomnieć, że wśród przestępców istnieje swoisty system znaków języka migowego. Trudno będzie zatem młodocianemu przestępcy odczytać się niektórych zautomatyzowanych gestów.

Podsumowując, można stwierdzić, że zmiany w modelu komunikacji u młodocianych przestępców są możliwe, ponieważ ze względu na wiek łatwiej zachęcić ich do budowania nowego modelu komunikacji niż osoby dojrzałe, mocno tkwiące w grypserze. Wciąż jednak istnieje niewiele badań w zakresie zmian w słownictwie, którym posługuje się na wolności młodzież z kryminalną przeszłością.

²⁷ M. Ruprecht, *Łaknę jak kania dżdżu kontaktów z normalnymi ludźmi*, [w:] M. Nielączna, J. Klimczak (red.), *Dożywni więźniowie. Najlepsi z najgorszych i zli stale*, Warszawa 2022, s. 835.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Bańko M. (red.), *Inny słownik języka polskiego*, Warszawa 2000.
- Ciosek M., *Realny i idealny obraz samego siebie funkcjonariuszy Służby Więziennej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1993, nr 4–5.
- Dobijański M., Kamiński A., *Niedostosowanie społeczne nieletnich. Profilaktyka i resocjalizacja*, Siedlce 2020.
- Dubisz S. (red.), *Wielki słownik języka polskiego*, Warszawa 2018.
- Gordon T., *Wychowanie bez porażek w szkole*, tłum. D. Szafrąńska-Poniewierska, Warszawa 1998.
- Kalinowski M., *Struktura procesu resocjalizacji*, [w:] B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, Warszawa 2008.
- Kania K., *Komunikacja społeczna w resocjalizacji*, „Edukacja Humanistyczna” 2012, nr 1.
- Kędziołka K., *Determinanty przestępczości w Polsce. Analiza zależności z wykorzystaniem drzew regresyjnych*, „Ekonomia. Rynek – Gospodarka – Społeczeństwo” 2016, nr 45.
- Kosek-Nita B., Raś D. (red.), *Kontakty z ludźmi „Innymi” jako problem wychowania, opieki i resocjalizacji*, Katowice 2000.
- Makowski A., *Niedostosowanie społeczne młodzieży i jej resocjalizacja*, Warszawa 1994.
- Małek S., *Prizonizacja w grupie mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2009, nr 64–65.
- Matuszewicz C., *Psychologia*, Warszawa 1975.
- Morawski J., *Gestowe i mimiczne kody przestępców*, „Problemy Kryminalistyki” 1965, nr 58.
- Przybyliński S., *Podkultura więzienna – wielowymiarowość rzeczywistości penitencjarnej*, Kraków 2006.
- Rodasik R., Ćwiertnia E., Zatko J., *Język podkultury więziennej – gwara, język migowy, tatuaż*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2013.
- Ruprecht M., *Łaknę jak kania dżdżu kontaktów z normalnymi ludźmi*, [w:] M. Nielączna, J. Klimczak (red.), *Dożywotni więźniowie. Najlepsi z najgorszych i zli stale*, Warszawa 2022.
- Stępnia K., *Słownik gwar środowisk dewiacyjnych*, Warszawa 1986.
- Szaszkiewicz M., *Tajemnice grypsarki*, Kraków 1997.
- Woźniak W., *Czynniki sprawcze zaburzonej komunikacji wśród więźniów*, „Fides et Ratio” 2019, t. 38, nr 2.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 383).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2024 r., poz. 978).

Źródła internetowe

- Guzik-Makaruk E.M., Wojewoda E., *Dziecko, nieletni, małoletni, młodociany, pełnoletni – podstawowe zagadnienia terminologiczne na tle systemu prawa*, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/13638/1/E_M_Guzik_Makaruk_E_Wojewoda_Dziecko_nieletni_maloletni.pdf.
- Sokalski Z., *Język migowy środowisk przestępczych*, <http://www.zielona-gora.po.gov.pl/index.php?id=26>.

The process of rehabilitation of juvenile and young offenders and the quest for change in their communication pattern

Summary

Communication is a key element in the functioning of an individual in society and its disruption can lead to social exclusion and the reinforcement of negative behaviour patterns. In the penitentiary environment, juvenile offenders adapt a specific communication model, which is often based on grypsera and other informal forms of communication. In the context of rehabilitation, it is important to understand how these patterns can be modified to facilitate the successful adaptation of inmates to life at liberty. The purpose of this paper is to analyse the impact of rehabilitation on the communication patterns of juvenile offenders and to identify barriers to this process. The importance of communicative competence in the context of social reintegration is discussed and specific features of prison language that may hinder adaptation to life outside the prison walls are presented. The analysis indicates that rehabilitation can be effective in changing the communication pattern of juvenile offenders, but its effectiveness depends on factors such as inmate involvement and the quality of educational programmes. Long-term isolation and membership of prison subcultures are significant obstacles to the reintegration process. The lack of research on the long-term effects of rehabilitation on communication indicates the need for further studies on this issue.

Keywords: juvenile offender, rehabilitation, communication, prison subculture, grypsera